

'Hier sta ik, ik kan niet anders'

Meditatie ds. Gerard Rinsma Zondag 22 oktober 2017

Profeten Jesaja 45:1-7
Evangelielezing: Matteüs 22:15-22

OVERWEGING

Lieve mensen, gemeente van onze Heer Jezus Christus,

De inwoners van Kampen zullen het wel weten: dat je prachtig kunt wandelen langs de IJssel; en dat je dan vanzelf in het kleine plaatsje Zalk komt. Op een zondagmorgen moet de beroemde dichteres Ida Gerhardt dat ook hebben gedaan en daar dit gedicht over geschreven.

*Een diep verdriet dat ons is aangedaan
kan soms, na bittere tranen, onverwacht
gelenigd zijn. Ik kwam langs Zalk gegaan,
op Paasmorgen, zéér vroeg nog op den dag.
Waar onderdijks een stukje moestuin lag
met boerse primula verfraaid,
zag ik, zondags getooid, een kindje staan.
Het wees en wees en keek mij stralend aan.
De maartse regen had het 's nachts gedaan:
daar stond zijn doopnaam, in sterkers gezaaid.*

Het gedicht heet 'Pasen'. En ik moest er aan denken, toen ik laatst bij julie op bezoek was. Bij de voorbereiding van deze dienst. We weten niet welk verdriet de dichteres met zich mee heeft gedragen, maar des te beter kennen we ons eigen verdriet. Heeft dat verdriet een naam. En een gezicht. Is dat een belofte geweest, die in de knop gebroken is. Is dat een mens geweest, die ons dierbaar was. Eigen en vertrouwd als onszelf. Om wie we bittere tranen hebben gehuild.

Maar dan is er die onverklaarbare omslag: de ervaring dat opeens de zon kan doorbreken, dat opeens de grauwsluijer kan worden weggetrokken. En een diep verdriet onverwacht gelenigd. Verzacht, verlicht. Niet dat het weg is of weggenomen, maar zacht gemaakt. Waardoor het anders voelt. Hoe dat kan? En waardoor? Vanaf de dijk ziet Ida Gerhardt beneden een kindje staan bij de moestuin van zijn ouders. Een kindje, dat al vroeg is komen kijken. Dat blijkbaar niet kon wachten, tot z'n ouders uit bed waren. Dat met z'n vinger, met z'n hand wijst en wijst naar een van de bloembedden. En de dichteres stralend aankijkt. Zo van : zie je wel wat ik zie? En kun je lezen wat ik lees? Is het die kinderlijke vreugde, is het die aanstekelijke blijdschap, waardoor de dichteres

nieuwsgierig wordt naar wat er in dat bloembed valt te lezen? En als ze het leest, beseft ze: hier was geen mens aan te pas gekomen. Maar omgekeerd; de maartse regen had het 's nachts gedaan. En had het zaad, dat verborgen in de grond, in één nacht laten ontspruiten, laten ontkiemen. 'Daar stond zijn doopnaam, in sterkers gezaaid.' Gister was er nog niets te zien geweest, maar nu op deze paasmorgen wordt de dichteres getroffen door dit nieuwe begin. Dit nieuwe begin, gezaaid in sterkers, dat een naam draagt. Nee, niet zomaar naam; maar zijn doopnaam. Zijn christian name. zeggen de Engelsen. De doopnaam, die ons verbindt met de naam van God, met de naam van Jezus Christus. Zo heeft zonet de naam van Tobias geklonken. Tobias Horst Loos, zo heeft twee jaar eerder de naam van Jasmijn geklonken: Jasmijn Isabella Loos.

Want hoe verschillend we ook over de doop kunnen denken; het verbindt ons met Jezus Christus; met zijn leven, met zijn sterven, zijn begraven worden én met zijn opwekking uit de dood. En wat dat betekent en wat dat inhoudt en hoe dat er uit ziet, mag er van ons over horen, mag het van ons leren, mag het van ons ontdekken. Nee, niet alleen van ons, maar ook van allen, over wie in de bijbel geschreven staat en van allen, die daarna de bijbel hebben uitgelegd en gered uit de handen.

Ik weet nog, jaren geleden, dat ik met kerst een boekje kreeg over het leven van Luther. En net zoals met kinderbijbels van vroeger zijn het vooral de plaatjes, de illustraties, die me bijgebleven zijn. Er was een plaatsje – ik zie het zo voor me – en daar zag je uit de schaduw van de muur van de kamer waar Luther zat te werken een kop met twee hoorntjes te voorschijn komen. Mijn hemel, wat ben ik daar bang door geworden.

*Wanneer de maan door m'n venster scheen,
trok ik altijd de dekens over me heen.
want ik was als jongetje bang
voor elke schaduw op het behang.*

*Want iemand had eens ooit
een inktpot tegen de muur gegooid.
omdat hij de schaduw van de duivel zag,
op de muur rond middernacht.*

En sindsdien was ik bang

voor elke schaduw op het behang.

Maar Luther – zo begreep ik later – niet zo zeer bang, maar veel meer beducht voor de duivel. Die hoorde hij in de encycliek van de paus, in de stem van Cajetanus, zijn ondervrager, in de stem van keizer Karel V; zelfs in de stem van zijn ouders, die hem verweten te veel naar zich zelf te luisteren.

Maar juist door het vertalen van de bijbel uit het Hebreeuws, uit het Grieks, ontdekte hij, hoorde hij die andere stem. In de psalmen, in de brieven van Paulus, in de evangeliën. Zoals wij zonet. 'Geef dan wat van de keizer is aan de keizer, en geef aan God wat God toebehoort.'

En Luther begreep wat Jezus daarmee bedoelde: aan de macht van de keizer, van de paus, aan de macht van de kerk is een grens gesteld.¹ Voor ons vanzelfsprekend, voor de middeleeuwen en de tijd, waarin Jezus leefde absoluut niet. Toen waren paus, keizer en kerk oppermachtig, hadden de sleutels van het hemelrijk, bewaakten de toegang en meenden over de ziel van de gelovigen te kunnen beschikken.²

¹ Heiko A. Oberman, Luther, mens tussen God en duivel, Berlijn 1981, Kampen, 1987 pg. 152

Alle critici hebben in zoverre gelijk dat Paulus in de Middeleeuwen gezien werd als de apostel en dat Augustinus in de bijbelcommentaren intensief verwerkt was. Maar zonder uitzondering worden Paulus en Augustinus zo uitgelegd dat de kerk de gerechtigheid van Christus uitdeelt zoals die talenten waarmee gewoekerd dient te worden. De gerechtigheid van Christus maakt iemand niet rechtvaardig voor God, maar maakt het hem mogelijk om rechtvaardig te worden. Voor de rechterstoel van de rechtvaardige God zal eens bewezen moeten worden of de gelovige het geschenk van Christus werkelijk gebruikt heeft en inderdaad rechtvaardig geworden is. De ontdekking van Luther is daarin volledig nieuw dat hij inziet hoe de gerechtigheid van God onverbrekelijk verbonden is met de gerechtigheid van Christus en er ook volkomen in is opgegaan. Reeds nu wordt ze in de verkondiging aangeboden en in het geloof ontvangen. Op de jongste dag worden daarom alle mensen gered aan wie de gerechtigheid van Christus geschonken is: 'Wie gelooft in de mens die Jezus Christus heet, de enige Zoon van God, die heeft eeuwig leven, zoals hij zelf gezegd heeft: 'Alzo lief heeft God de wereld gehad dat hij zijn enige Zoon gezonden heeft, opdat een ieder die in hem gelooft, niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft' (Joh. 3:16)

² Idem, pg. 153 1532 Dat is de enige kunst van het Christen-zijn, dat ik mij afkeer van mijn zonden, en daar helemaal niets meer van wil weten, en mij enkel en alleen keer naar de gerechtigheid van Christus. Dat ik zo zeker weet, dat de vroomheid van Christus voor mij verdienste, onschuld en heiligheid inhoudt, als ik zeker weet dat dit lichaam van mij is. Ik leef, sterf en vaar naar de hemel, omdat hij voor ons gestorven is en voor ons weer is opgestaan. Ik ben niet vroom, maar Christus is vroom. In zijn naam ben ik gedoopt, ontvang het heilige sacrament, ben een leerling van de catechismus. Hij neemt ons aan, alleen omdat wij ons aan hem toevertrouwen. In 1538: Het woord van Gods gerechtigheid, is lang geleden voor mij als een donderslag bij heldere hemel geweest. Want omdat ik onder invloed van het pausdom las: 'Redt mij door uw gerechtigheid' (Psalm 31:1) of 'door uw waarheid', dacht ik altijd dat gerechtigheid de grimmige toorn van God was, waarmee hij de zonde straft. Ik was van ganser harte een vijand van de heilige Paulus, toen ik las: 'de Gerechtigheid van God wordt door het evangelie geopenbaard'. Maar toen ik later ontdekte hoe het een op het ander volgt, zoals geschreven staat: 'De rechtvaardige leeft door zijn geloof', en ook de heilige Augustinus over deze tekst raadpleegde, toen werd ik blij, want ik leerde en zag in, dat de gerechtigheid van God gelijk is aan zijn barmhartigheid waardoor hij ons als rechtvaardig oordeelt en ons ook voor rechtvaardig houdt. Toen was ik getroost

In 1545 Met de grote haat waarmee ik eerder het woord 'gerechtigheid Gods' gehaat had, met een even grote liefde houd ik nu dat woord als het allerliefste in ere. Zo is voor mij deze tekst van Paulus werkelijk de poorten van het paradijs geweest. Later las ik het boek van Augustinus 'Geest en letter', waar ik tegen de verwachting in erop stuitte, dat ook hij 'gerechtigheid Gods' op gelijke wijze uitlegt als een gerechtigheid waarmee God ons

Nee, ontdekte Luther, er is er maar één aan wie wij toebehoren. En dat is Jezus Christus.³ In zijn eigen woorden:

‘Ik haatte het woord ‘gerechtigheid Gods’, want door de traditie en de colleges van alle doctores had ik geleerd het in filosofische zin te verstaan, nl. als de zogenaamde formele’ — of met een ander woord ‘actieve’ — gerechtigheid, waardoor God rechtvaardig is en de zondaren en onrechtvaardigen straft. Ik kon echter die rechtvaardige God, die zondaren straft, niet liefhebben. Ik haatte hem zelfs... Ik was opstandig tegen God. Ik lasterde hem niet heimelijk, maar morde wel tegen hem. Ik zei dan ook: Is het niet voldoende dat de ellendige, door de erfzonde eeuwig verdoemde zondaren met allerlei onheil vermoed worden door de wet van de Tien Geboden? Moet God dan zelfs door het evangelie nog meer leed aan het reeds bestaande leed toevoegen? En ons ook door het evangelie met zijn gerechtigheid en zijn grimmige toorn bedreigen?...

Onophoudelijk hield dit alles mij dag en nacht bezig tot ik oog kreeg voor de samenhang van de woorden. Er staat namelijk: ‘De gerechtigheid Gods wordt in het evangelie openbaar, zoals er geschreven staat: De rechtvaardige zal uit geloof leven’. Van toen of aan begon ik de gerechtigheid Gods als een dusdanige gerechtigheid te zien waardoor de rechtvaardige als door een geschenk van God leeft. Dat wil dus zeggen: uit geloof. Ik bemerkte dat dit als volgt uitgelegd diende te worden: door het evangelie wordt de gerechtigheid Gods openbaar, namelijk: die zogenaamde ‘passieve’ gerechtigheid, dat, is die gerechtigheid die wij ontvangen en waardoor God ons uit genade en barmhartigheid rechtvaardig maakt door het geloof... Toen voelde ik mij helemaal wedergeboren: de poorten waren voor mij opengegaan, ik was binnentreden in het paradijs zelf.⁴

bekleedt, omdat hij ons rechtvaardig maakt. En ofschoon dat nog onvolledig geformuleerd is en niet al datgene helder uiteenzet wat samenhangt met de toerekening, zo beviel het mij toch dat hij die gerechtigheid Gods leert, door welke wij rechtvaardig gemaakt worden.

³ Heiko A. Oberman, Luther, mens tussen God en duivel, Berlijn 1981, Kampen, 1987 pg. 207

Aan het voorbeeld van de kerkelijke staat en het bisschoppelijk vorstendom wordt hem de duivelse grondstrategie duidelijk om de macht van het geloof te ondergraven en de wereld te beheersen met gebruikmaking van de machten die zeggen te steunen op het geloof. De weerstand van Luther tegen deze radicale omkering kwam voort uit zijn ontdekking die alles op z'n kop zette. Pas wanneer verlamdende angst om het heil te verkrijgen en fanatiek heilsegoïsme in het geloof overwonnen zijn, komt er ruimte voor het welzijn van de wereld. Want de wetenschap dat de gerechtigheid geschonken wordt, bevrijdt de mens van iedere zucht naar loon en stelt hem in staat louter om niets vroom' te zijn — , niet uit vrees voor straf en hel, maar alleen tot eer van God en 'tot heil van de naaste'.

⁴ Idem, pg. 165 In zijn Rückblick heeft Luther zelf op een zeer aanschouwelijke wijze verteld hoe hij de centrale tekst: ‘De gerechtigheid Gods wordt in het evangelie openbaar’ (Rom. 1:17), toegankelijk gemaakt heeft:

Dat is over 10 dagen 500 jaar geleden, dat deze ontdekking van Luther wereldkundig is gemaakt. En waaruit na bloedige vervolging de lutherse, de hervormde, de gereformeerde, kortom de protestantse kerk is ontstaan. Sindsdien kent onze kerk geen priesters meer, maar predikanten, aangesteld als herder en leraar om net zoals Luther de bijbel in de grondtaal te bestuderen. Om vanaf de kansel de bevrijdende ontdekking te verkondigen. En te voorkomen dat ze ooit weer geknecht en gekneveld wordt.⁵

En is de doop een teken, niet meer, maar ook niet minder dan dat een ieder, die in Zijn naam is gedoopt, door hem is aangenomen. Zonder voorwaarde vooraf, alleen omdat wij ons aan hem toevertrouwen.

Als jullie later aan Tobias over zijn doop vertellen, dan hoop ik dat je die boodschap van Jezus, die herontdekking van Luther erbij wilt noemen. Als machten ons willen reduceren tot streepjescodes, digitale inlogcodes, Burgerservicenummers, kortom onderdanen van de digitale overheersing, dat daar niet toebehoren, net zomin als wij aan de keizer toebehooren of aan de koning, of aan welk volk, welke staat of economische macht dan ook, zelfs niet aan onze eigen ouders, als die menen over ons te mogen beschikken. Als dat dreigt te gebeuren, spijker dan op de deur van huis, schrijf op de muur van je slaapkamer, de deur van je badkamer en wc deze woorden van Luther: 'Mijn geweten is in het Woord van God gevangen. Daarom kan en wil ik niet herroepen, want tegen het geweten in te handelen is noch goed noch heilzaam. Ik kan niet anders, hier sta ik. God help me. Amen'.⁶

⁵ Idem De theologie van Luther kan niet gereduceerd worden tot een enkel punt. Zijn oeuvre is vol leven en wordt bepaald door zijn vreugde over de ontdekking die hij deed. Toch gaat het nooit om alleen maar een bevrediging van zijn intellectuele behoeften, want hij is altijd bezig met antwoorden te zoeken op brandende levensvragen.

⁶ Idem, pg. 204